

باوجود حملات اسرائیل به ساختمان صداوسیما، گوینده شبکه خبر از کار خود دست نکشید

رجزخوانی شیرزن ایرانی

رژیم صهیونیستی، عصر روز گذشته (۲۶ خردادماه)، طی حمله به منطقه ۳ تهران، چندبار ساختمان صداوسیماي جمهوری اسلامی ایران را هدف قرار داد. اما، در این بین، آنچه بیشتر از هر چیز جلوه کرد واکنش سحر آمامي به این اتفاقات بود. این گوینده خبر، که در شبکه «خبر» برنامه زنده اجرا می کرد، پس از حمله به ساختمان صداوسیما، همچنان دلیرانه به کار خود ادامه داد و تا زمانی که خود استودیو هدف قرار نگرفت آن را ترک نکرد. جالب تر آنکه او پس از دقایقی دوباره به استودیو برگشت و کار خود را با شرح ماقوع پی گرفت.

گفت وگو با وحید اقدسی، متخصص علوم ارتباطات،

درباره خبرنگاری بحران و شیوه مواجهه با اخبار در زمانه جنگ

به رسانه‌های بیگانه اجازه میدان‌داری ندهیم

خادم

گفت وگو

گفتنی است که در حقوق بین الملل بشردوستانه –که به عنوان «حقوق جنگ» نیز شناخته می شوند- رسانه ها، سازمان های خبری وکارکنان آن ها جزو اهداف غیرنظامی ذکر شده اند که نباید هدف حمله مستقیم قرار بگیرند. گذشته از این، زیرساخت های رسانه ای (اعم از استودیوهای تلویزیونی وایستگاه های رادیویی ودفترهای خبرگزاری) هم ذیل اموال غیرنظامی طبقه بندی می شوند که به موجب ماده ۵۲ پروتکل الحاقی اول کنوانسیون های ژنو تجاوز نظامی به آن ها ممنوع است. همچنین، ماده۷۹ این پروتکل ناظر به این است که خبرنگاران حاضر در مناطق جنگی جزو افراد غیرنظامی هستند و باید از حملات نظامی مصون بمانند.

اعتماد، که در ایجاد سرمایه اجتماعی مهم ترین نقش را برای آن قائل اند، اهمیت خود را به عریان ترین شکل در بحران ها، و به خصوص در بحرانی همچون جنگ، نشان می دهد. در چنین زمانه ای، اعتماد مردم به رسانه های رسمی و دنبال کردن اخبار از مجرای آن ها، گذشته از هر رهاورد مثبتی، زمینه و فرصت برای انتشار خبرهای جعلی و شایعات را تا حد زیادی از بین می برد. اعتماد، چه در سطح بین فردی و چه در سطح کلان و در جامعه، امری است که به کندی شکل می گیرد، و البته خیلی ساده از بین می رود.

آن طور که وحید اقدسی، دانش آموخته دکتری علوم ارتباطات، می گوید، اعتماد به رسانه چیزی نیست که یک شبه به وجود بیاید و فرایندی است زمان بر. اما رسانه ها می توانند با اطلاع رسانی دقیق و شفاف در بحران پیش آمده اعتباری -گرچه اندک- برای خود کسب کنند و تا اندازه ای جلو انتشار اخبار جعلی را بگیرند. هرچند باز هم نباید توقع زیادی داشته باشند از مخاطبی که مدتی طولانی به او توجه لازم را نداشته اند. او درخصوص شیوه برخورد مردم با رسانه ها و اخبار نیز می گوید که ما باید در مواجهه با رسانه ها یک تفکر انتقادی داشته باشیم و همچنین اخبار را از چند منبع دنبال کنیم تا بتوانیم رسانه های حرفه ای را از شبه رسانه ها تشخیص دهیم.

آنچه در ادامه می آید گفت وگویی ما با وحید اقدسی است. در ادامه سلسله گفت وگوهایی با فعالان و استادان رسانه و روزنامه نگاری، درباره خبرنگاری بحران و راه وروش مواجهه با رسانه در این شرایط.

جنگی این زمان خیلی طولانی تر است و خبرنگار باید کار اطلاع رسانی را در فرایندی طولانی انجام دهد. همین طور که می بینید، جنگ روسیه واکراین چندین سال طول کشیده و طبعاً خبرنگار آن کار سخت تری نسبت به بحران های طبیعی دارد. ماهیت این ها هم با هم متفاوت است؛ در شرایط جنگی، شما از حیث نوع اتفاق هایی که دارد می افتد با مسائل سیاسی و ایدئولوژیک مواجه هستید، بنابراین، احتمال فشار بر شما برای سانسور یا انتشارن دادن اخبار یا تحریف اخبار خیلی بیشتر است نسبت به بحران های طبیعی؛ حکومت ها خیلی حساس تر می شوند و موانع بیشتری را پیش روی خبرنگار می گذارند. انظر ریسک که بحران جنگ با بحران طبیعی قابل مقایسه نیست و خبرنگاران زیادی بوده اند که در شرایط جنگی به واسطه حضور در میدان جانشان را از دست داده اند.

● در چنین زمان هایی، اعتماد عمومی به رسانه ها بسیار حیاتی است، چطور می شود مرجعیت رسانه ای را به دست آورد، بازگرداند یا حفظ کرد؟

بحث اعتماد به رسانه ها چیزی نیست که یک شبه رخ بدهد. این محصول یک فرایند بلند مدت است و رسانه ها براساس نوع عملکردشان در طی ماه ها و سال ها در پیش مخاطبان اعتبار کسب می کنند، و طبعیتاً رسانه ای که مدت های طولانی از این مسئله غفلت کرده باشد در شرایط بحرانی هم نمی تواند توقع داشته باشد که منبع خبری اصلی مخاطب به حساب بیاید. حداقل انتظاری که در شرایط بحرانی از رسانه ها هست این است که، به واسطه حساسیت موضوع و شرایط، مبتنی بر اطلاع رسانی دقیق وشفاف عمل کنند و جلو انتشار اخبار جعلی و اطلاعات گمراه کننده را بگیرند و از این طریق بتوانند حداقل اعتباری برای خودشان کسب کنند. اما، طبعیتاً، اگر در طی دوره های قبلی فعالیت رسانه به نحوی نبوده باشد که بتواند اعتماد مخاطب را جلب کند، در شرایط بحرانی هم یک منبع خبری موثق برای مخاطبان به حساب نخواهد آمد.

● مردم در چنین بحران هایی چطور باید با رسانه و خبر مواجه شوند؟ چطور راسستی آزمایی کنند تا کمتر در معرض اخبار جعلی قرار

● مهم ترین ویژگی های خبرنگاری بحران چیست و چه تفاوت و تمایزی با خبرنگرانی و فعالیت رسانه ای در شرایط معمول دارد؟ روزنامه نگاری بحران، همان طور که از اسمش مشخص است، به علت اینکه متمرکز است بر اطلاع رسانی در شرایط بحرانی، نسبت به حالت عادی، پیچیدگی ها و دشواری های بیشتری دارد. در مواقع بحرانی، به علت اینکه افکار عمومی ملتهب است و، ازطرفی، عطش خبری بیشتری هم احساس می شود، کار خبرنگرانی هم درواقع دشوارتر می شود، چون ضمن اینکه حجم اطلاعات خیلی زیاد می شود شما هم باید بتوانید در زمان محدودی این حجم اطلاعات را پالایش و پردازش و تفکیک کنید و اطلاعاتتان درست از غلط را تشخیص بدهید و آنی که مورد تأیید است را منتشر کنید. بنابراین، دو عنصر «صحت» و «سرعت» در روزنامه نگاری بحران خیلی اهمیت بیشتری پیدا می کند. در حالی که در شرایط عادی شما وقت بیشتری برای دابل چک (بررسی دوباره) کردن منابع یا اطلاعات دارید، و همین کار را برای شما ساده تر می کند، در شرایط بحرانی، شما باید در زمان محدودتر با حجم اطلاعات بیشتر تصمیم گیری کنید، و این کار را برای روزنامه نگار سخت تر می کند. ازطرفی، خبرنگاری بحران مهارت های بیشتری هم می طلبد؛ برای حضور در شرایط بحرانی -چه در بحران های طبیعی مانند سیل و زلزله و چه در شرایط جنگی- هم باید آموزش های بیشتری دیده باشید و هم اینکه ریسک بیشتری را بپذیرید. در همه این شرایط، حضور خبرنگار با مخاطراتی روبه روست؛ ممکن است جانش در خطر باشد یا اتفاق های مختلفی او را تحت الشعاع قرار بدهد. به همین دلایل، روزنامه نگاری بحران متمایز است از مدل های دیگر روزنامه نگاری.

● خبرنگاری بحران در جنگ- که عاملی انسانی دارد- چه تفاوت هایی با خبرنگاری در بحران های طبیعی دارد؟

در بحران های طبیعی، با وضعیتی مواجه هستید که به لحاظ طول زمان متفاوت است با شرایط جنگی؛ سیل و زلزله در یک بازه زمانی اتفاق می افتد و به اتمام می رسد، و خبرنگار هم در یک مدت زمانی کار انتشار اطلاعات را انجام می دهد، در حالی که در شرایط

با این همه، رژیم صهیونیستی به هیچ یک از این اصول وقوانین پای بند نبوده است، چنان که بسیاری از اهل فن آن را یکی از دشمنان بزرگ رسانه ها و خبرنگاران معرفی کرده اند. بنا بر گزارش ها، حملات اسرائیل به غزه (از ۱۷ اکتبر ۲۰۲۲ به این سو) دهشتناک ترین صحنه حضور خبرنگاران بوده است. رژیم صهیونیستی، علی رغم ادعای تبعیت از قوانین جنگی، طی این حملات، بیش از ۱۰۰ خبرنگار را به کام مرگ فرستاده است. شیرین ابوعاقله، خبرنگار فلسطینی- آمریکایی شبکه «الجزیره»، مشهورترین این اشخاص است که اسرائیل او را، در ماه مه سال ۲۰۲۲، با شلیک گلوله به سر شهید کرد.

طاهر جلالی/دانش آموخته دکتری روانشناسی

برمی دارند در این موضوع هم نمی توانند اطلاعات غیرسوگیرانه به مخاطب بدهند، حتما برای پیشبرد منافع خودشان اطلاعات گمراه کننده و تحریف شده در اختیار مخاطب قرار می دهند، و این می طلبد که با دقت بیشتری عمل کنیم. بحث دنبال کردن چند منبع خبر هم مهم است؛ بهتر است از مراجع مختلف خبری اخبار را دنبال کنیم، نه صرفاً از یک یا دو کانال مشخص. تا از مجموع اخباری که از طریق منابع مختلف به دست می آوریم بتوانیم قضاوت بهتری داشته باشیم و تشخیص دهیم این روایت ها کجا با هم اختلاف دارند و از مجموع آن ها بتوانیم به روایت اصلی بیشتر دسترسی پیدا کنیم.

● تحلیل و ارزیابی تان از شرایط و وضعیت خبررسانی و فعالیت رسانه های داخلی، به ویژه صداوسیما، از ابتدای حمله اسرائیل چیست؟

البته در طی این چند روز آن طور که باید وقت نکرده ام به طور دقیق عملکرد صداوسیما را رصد کنم، اما -همان طور که در بحث اعتماد مخاطب به رسانه اشاره کردم- الان صداوسیما و سایر رسانه های جریان اصلی ما باید با اطلاع رسانی سریع، و درعین حال دقیق، ابتکار عمل را در دست بگیرند و اجازه میدان داری به رسانه های بیگانه یا برخی کانال های تلگرامی را ندهند. ازطرفی، رسانه ملی، با پذیرش نوعی تکرر گفتمانی، می تواند تریبونی باشد برای افرادی از جناح ها و گرایش های مختلف که در موضوع ایران و حفظ تمامیت ارضی کشور اشتراک نظر دارند، و از این طریق به تقویت هم بستگی اجتماعی کمک کنند. ما، در شرایط حاضر، به این هم بستگی واقعا نیاز داریم. مسئله بعدی سلامت روانی جامعه است که باید مورد توجه مدیران خبری قرار گیرد. انتشار اخبار و با تصاویر و فیلم ها نباید به گونه ای باشد که هراس و وحشت در مخاطبان ایجاد کند.

● فضای مجازی، به طور مشخص ایکس (توییتر)، تلگرام و اینستاگرام، را چطور دیدید؟ چقدر و چطور می توان از این فضاها در زمانه بحران استفاده کرد؟ نظرتان راجع به فیلترینگ در شرایط کنونی چیست؟

از نقش مؤثر سوشال مدیا در بحران ها مثال های زیادی وجود دارد، به ویژه در بحران های طبیعی مانند سیل و زلزله. می توانید به نقشی که توییتر در اطلاع رسانی بحران و در فرایند امداد رسانی و جلب کمک های مردمی

داشت نگاه کنید که از نکات مثبت رسانه های اجتماعی عنوان می شود. بنابراین، در شرایط جنگی هم طبعیتاً رسانه های اجتماعی، به علت سرعتی که در انتشار اخبار به صورت لحظه ای دارند و به علت اینکه برای کاربران دسترس پذیرتر هستند، می توانند تأثیر زیادی داشته باشند. از آن طرف، اخبار جعلی یا فیک نیزها در همین بسترهاست که رشد و جریان پیدا می کنند و باعث می شوند آن جریان ارتباطی با اختلال مواجه شود و حجم زیادی از اخبار جعلی به جای اخبار واقعی به مخاطب تحویل شود که مثال های زیادی هم دارد؛ مثلاً، عکس های رویدادی را به جای رویداد دیگری منتشر می کنند، که به تناوب در شبکه های اجتماعی دیده می شود، یا افرادی با هویت های نامعلوم و نامشخص اقدام به انتشار خبر و اطلاعات می کنند. در حالی که اصلاً مشخص نیست پشت این پروفایل ها اسلاکی هست. این ها باعث می شود که گاه با حجم زیادی از خبرهای جعلی مواجه شویم که همین هم کار را برای مخاطب عادی، اگر بخواهد تمایز بدهد بین اطلاعات درست و غلط، سخت می کند. درباره فیلترینگ که اشاره کردید، رسانه های اجتماعی می توانند نقش برجسته ای در شکل دهی به روایت داشته باشند که در این پلتفرم ها -در توییتر یا اینستاگرام- می تواند شکل بگیرد و، اگر ما آنجا حضور نداشته باشیم، آن عرصه را به جریان های رقیب واگذار می کنیم و اجازه می دهیم آن روایت ها جوری که آن ها می خواهند خلق شوند و شکل بگیرند. در جنگ پیش رو هم یکی از آرزوهاست که کاربران ما می توانستند بدون فیلتر و موانعی که سر راهمان هست در شبکه های اجتماعی توییتر و اینستاگرام حضور فعال داشته باشند و این حجم از فجایی که دارد در کشور رخ می دهد با تصویر و اطلاعات درست منتشر کنند که بتوانیم به گوش جهانیان برسانیم و روایت رسانه ای خودمان را از جنگ ارائه بدهیم که متأسفانه فیلترینگ اینجا ضربه می زند و مانع شکری این روایت می شود و، در مقابل، جریان های رقیب هستند که می توانند روایت های مورد نظر خودشان را شکل بدهند و افکار عمومی جهانی را به نفع خودشان مصادره کنند. اما این می طلبد که حداقل کاربران فارسی زبان، چه در داخل و چه در خارج، واقعا دست به دست هم بدهند و فجایی که دارد در این جنگ رقم می خورد، مانند کشته و شهید شدن آدم های بی گناه و غیرنظامی، را در این پلتفرم ها منتشر کنند تا ما از این فضا به نفع خودمان استفاده کنیم.

سروده حماسی استاد ادبیات فارسی در واکنش به حملات اسرائیل

اژدرِ هفت سرِ معرکه را خون ریزیم

مؤمنانیم کی از قوم یهود اندیشیم؟!
امّت واحدہ برخیز که تکلیف این است
بر تنِ خویش کفن پوش که تشریف^[۱] این است

غلامرضا کافی، استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز

۱- نوبتیان؛ کسانی که دهل ززند تا دیگران را آگاهی دهند.
۲- شیرشوریم؛ شور شیر داریم.
۳- ببر بیان؛ جامه ای از پوست ببر که رستم هنگام نبرد می پوشید.
۴- سنگ فسانیم؛ مانند سنگ فسانیم (که با آن تیغ تیز کنند و در حین این کار جرقه زنند).
۵- غنود؛ ستیزه کار، سرکش.
۶- دغا؛ ناراست، فریب کار.
۷-

یا نه چوپان هراسیده هی هی شلتاق^[۲]
آری امروز در این معرکه تنها ایران
امّت واحدہ را مسکن و مأوا ایران
حالیا امّت اسلام ندارد حالی
نیست از غیرتِ مَعهود^[۳] در او متقالی
ابر این گریه ز خود برق نخواهد انگیخت
امّت واحدہ از شرق نخواهد انگیخت
وَحْدَه وَحْدَه^[۴] به این قوم مُشْتَدّ چه کند؟!
موج بی واهمه با کاهلی^[۵] یَت^[۶] چه کند؟!
ترسم آن روز که غوغای قیامت خیزد
امّت واحدہ در دامنِ کفر آویزد
ما نه انیم که از خصمِ غنود اندیشیم

امّت واحدہ را معنی روشن ماییم
امّت واحدہ کو؟! پَدَره پُر را بُردہ
نیست امید به حکام شکم پرورده
نیست امید به حکام حرامی مسلک^[۸]
گول^[۹] و غول اند که در شهوت و شب مستهلک
لوک^[۱۰] شَپات زن^[۱۱] و کف به دهن آورده
آسُتر^[۱۲] میخِ کَن و داغ زده رم کرده
اسپ رایش کش^[۱۳] و ده غاشیه^[۱۴] دندان بُرده
شتر شورچُش^[۱۵] دسِت شِبان آزرده
امّت واحدہ خود چیست پریشان افکار؟!
جمع پاشیده ترسیده طاقت افکار^[۱۶]
رمه گرگ زده در شَبِ مهتاب مُحاق^[۱۷]

نوبتِ ماست که بی نوبتیان^[۱] برخیزیم
شیرشوریم^[۲] که بی ببر بیان^[۳] برخیزیم
شراند وخته سنگِ فسانیم^[۴] امروز
آتشِ خانه آن شبِ فسانیم امروز
زود باشد که همه تیغِ دودم برگیریم
خبر از قلعه بی صاحبِ خیبر گیریم
ما نه انیم که از خصمِ غنود^[۵] اندیشیم
مؤمنانیم کی از قوم یهود اندیشیم؟!
سبیل کوهیم که خرَسنگ به فرسنگ آریم
عرصه بر لنگِ الاغانِ دغا^[۶] تنگ آریم
گرچه را جنگ به حرف است و به گفتار آری
شوربخشی است که غُریب به گفتار آری
شیر اگر هست بگو تا به ستیز آویزیم

اژدرِ هفت سرِ معرکه را خون ریزیم
شبِ تار است سازیم شبیخون ایکت
جاده بیجاده^[۷] کنیم از رگه خون ایکت
گرچه امروز در این معرکه ها نتهاییم

چامه